

АНАЛІТИЧНИЙ ЦЕНТР СУЧАСНОЇ ГУМАНІТАРИСТИКИ

**СУЧАСНА
ГУМАНІТАРИСТИКА:
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

Монографія

Харків
«Право»
2025

Авторський колектив:

Гулай В. В., доктор політичних наук, професор; Кириленко О. М., докторка соціологічних наук, професорка; Павлюх М. В., кандидатка наук із соціальних комунікацій; Палагута В. І., доктор філософських наук, професор; Ткаченко С. Є., кандидатка економічних наук, доцентка; Требін М. П., доктор філософських наук, професор; Файник А. А.; Цвіркун Ю. В.; Шевчук М. О.; Щеглов А. Ю., кандидат історичних наук

Рецензенти:

В. С. Бліхар – доктор філософських наук, професор (Львівський державний університет внутрішніх справ);

Г. М. Куц – докторка політичних наук, професорка (Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди);

Л. С. Шевченко – докторка економічних наук, професорка (Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого)

*Рекомендовано до видання вченою радою
ГО «Аналітичний центр сучасної гуманітаристики»
(протокол № 2 від 10 лютого 2025 р.)*

Сучасна гуманітаристика: актуальні питання та перспективи розвитку : монографія / [Гулай В. В., Кириленко О. М., Палагута В. І. та ін.] ;
С94 Аналіт. центр сучас. гуманітаристики. – Харків : Право, 2025. – 226 с. –
DOI: <https://doi.org/10.31359/9786178602369>.

ISBN 978-617-8602-36-9

Колективну монографію присвячено дослідженню сучасного стану гуманітаристики, її теоретичних, методологічних і практичних аспектів. Розглянуто проблемні питання методології сучасної гуманітаристики, місце і роль цифрової гуманітаристики в цифровому суспільстві, соціум, ідеологія, економіка, спорт крізь призму різних парадигм дослідження. Значну увагу приділено актуальним питанням історичної, культурної, моральної, гендерної, безпекової та інших складових гуманітаристики, запропоновано перспективи її розвитку в умовах цифрового суспільства.

УДК 13+316+32+33+34+37

© Гулай В. В., Кириленко О. М.,
Палагута В. І. та ін., 2025

© ГО «Аналітичний центр сучасної
гуманітаристики», 2025

© ТОВ «Видавничий дім «Право», 2025

ISBN 978-617-8602-36-9

Зміст

Розділ 1

Методологія сучасної гуманітаристики: проблемні питання

1.1. Сучасна гуманітаристика в цифровому суспільстві (<i>Требін М. П.</i>).....	5
Список використаних джерел	28
1.2. Гендерний дискурс та гендерні ідентичності (<i>Павлюх М. В.</i>).....	36
Список використаних джерел	45
1.3. Процес формування брендингу територій: поняття, мета та головні елементи (<i>Файник А. А.</i>).....	46
Список використаних джерел	57

Розділ 2

Суспільство, економіка, історія крізь призму різних парадигм дослідження

2.1. Ідеологія неолібералізму як динамічний фактор сучасного суспільства (<i>Палагута В. І.</i>).....	59
Список використаних джерел	71
2.2. Крайні праві ідеології в західноєвропейських країнах: тези та програми (<i>Шевчук М. О.</i>).....	72
Список використаних джерел	83
2.3. Моральні аспекти економічної діяльності в контексті сучасної гуманітаристики (<i>Ткаченко С. Є.</i>).....	84
Список використаних джерел	98
2.4. Районна періодика Тернопільщини як джерело до вивчення проблематики формування сталінським тоталітарним режимом «образу ворога» з членів ОУН та вояків УПА (<i>Гулай В. В.</i>)	99
Список використаних джерел	107
2.5. Провокативна агітаційно-пропагандистська діяльність структур радянського руху опору на території Львівщини (1942–1944 рр.): нові архівні матеріали та історіографічні інтерпретації (<i>Щеглов А. Ю.</i>).....	109
Список використаних джерел	119

Розділ 3

Нові орієнтири в науках про спорт, мистецтво, безпеку

3.1. Трансформації у сфері сучасного спорту: перехід до нової моделі інституціонального дизайну (<i>Кириленко О. М.</i>).....	122
Список використаних джерел	148

3.2. Етапи розвитку української музики (<i>Цвіркун Ю. В.</i>).....	152
Список використаних джерел	160
3.3. Концепт безпеки в теоретичному дискурсі (<i>Требін М. П.</i>)	161
Список використаних джерел	180
3.4. Тероризм як загроза міжнародній безпеці в ХХІ столітті (<i>Требін М. П.</i>).....	183
Список використаних джерел	217
Авторський колектив	224

Розділ 1

МЕТОДОЛОГІЯ СУЧАСНОЇ ГУМАНІТАРИСТИКИ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

1.1. Сучасна гуманітаристика в цифровому суспільстві

Требін Михайло Петрович

доктор філософських наук, професор

професор кафедри міжнародних відносин і політичної філософії

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Людство вкотре входить в епоху глобальних змін, цього разу – у цифрову епоху¹. На початок 2025 року 5,56 мільярда з 8,2 мільярда людей, що мешкають на нашій планеті, користуються інтернетом, що становить 67,9% мешканців Землі, лише протягом 2024 р. кількість користувачів інтернету зросла на 136 мільйонів (+2,5%). За останнє десятиліття кількість користувачів мережі «Інтернет» зросла більш ніж удвічі. Сьогодні 5,78 мільярда людей користуються мобільними телефонами, що складає 70,5% населення світу. За останні 12 місяців кількість абонентів мобільного зв'язку зросла на 112 мільйонів, що на 2% більше, ніж у минулому році. До речі, смартфони зараз становлять майже 87% мобільних телефонів, які використовуються в усьому світі. Цифровізація спілкування та дозвілля тісно пов'язана із соціальними мережами. Кількість користувачів соціальних мереж за 10 років збільшилась у 3,1 рази. Останній аналіз Kerios показує, що ідентифікаційні дані користувачів соціальних мереж

¹ Див.: Цифрова епоха: міждисциплінарний дискурс : монографія / [А. А. Гедзик, Т. В. Ковальова, О. Ю. Коцюрба та ін.] ; Аналіт. центр сучас. гуманітаристики. Харків : Право, 2024. 214 с.

у світі зараз становлять 5,24 мільярда (63,9% всіх людей на Землі). За останні 12 місяців глобальна загальна кількість зросла на 4,1% завдяки додатковим 206 мільйонам нових ідентифікацій користувачів («ідентифікації користувачів» можуть не представляти фізичних осіб)¹.

У світі, де величезну роль відіграє цифрова культура, що формується, усі сфери соціального буття та соціальної практики, багато сфер знання трансформуються під впливом інфокомунікативних технологій. Просте використання цифрових технологій у гуманітарних науках викликає складності не тільки методологічного та методичного характеру, а й неясності в самому визначенні сфери застосування.

Поняття «цифрова гуманітаристика» має кілька сотень визначень². Їх різноманітність не вважається проблемою представниками самого напрямку і навіть розглядається ними як свого роду епістемічна чеснота. Передбачається, що множинність визначень забезпечує можливості доступу до галузі цифрової гуманітаристики різним фахівцям, інституціям та спільнотам. Під цифровою гуманітаристикою розуміємо міждисциплінарний напрямок у розвитку гуманітарних наук, учасниками якого є нове покоління дослідників у соціально-гуманітарній сфері, яке об'єднує фахівців у галузі гуманітарних та соціальних наук, одночасно здатних застосовувати методи, поняття та технології інформатики³. Таким чином, цифрова гуманітаристика ви-

¹ Див.: Kemp S. Digital 2025: Global Overview Report. *DataReportal*. February 5, 2025. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2025-global-overview-report#:~:text=2025%20looks%20set%20to%20be,lives%20over%20the%20coming%20months>.

² Див.: *Defining digital humanities : a reader* / edited by Melissa Terras, Julianne Nyhan, Edward Vanhoutte. Farnham, Surrey, England : Ashgate Publishing Limited ; Burlington, VT : Ashgate Publishing Company, 2013. xv, 314 p.; Prescott A. *Beyond the Digital Humanities Center: The Administrative Landscapes of the Digital Humanities. A New Companion to Digital Humanities* / edited by Susan Schreibman, Ray Siemens, and John Unsworth. Oxford: Wiley-Blackwell, 2015. P. 459–475; Berry D. M., Fagerjord A. *Digital humanities : knowledge and critique in a digital age*. Cambridge, England; Malden, MA : Polity, 2017. ix, 189 p.

³ Див.: Трєбін М. П. Цифрова філософія в цифровому суспільстві. *Сучасні тенденції в українській і світовій гуманітаристиці*: матеріали І Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Харків, 07 листопада 2024 року. Харків: ХНАДУ, 2024. С. 118.

ступає в ролі міждисциплінарної інновації та є продуктом наукової конвергенції та кооперації, що знімає актуальне як для програмістів, так і в першу чергу для гуманітаріїв питання *cui prodest* (лат. «кому вигідно»).

Цифрова гуманітаристика зароджується в другій половині ХХ ст., а виділяється в окрему галузь наукових досліджень на рубежі ХХ–ХХІ ст. як відповідь на «цифровий поворот», що стався в сучасній науці та культурі. «Цифровий поворот» прийнято пояснювати масштабом трансформації панівних засобів виробництва знання¹ та зміною типів доступу до знання, що виникають унаслідок цієї трансформації. Від обчислень як інструменту гуманітаристика переходить до перескладання структур та інфраструктур знання: методів та канонів, освітніх практик, архівної та музейної діяльності. «Цифровий поворот» у гуманітарних науках – це спосіб швидше відреагувати на дедалі більше зростаючий запит від цифрової цивілізації на поліекранність, що обчислюється, і динамічну візуалізацію філософської картини світу. «Аналогові» статичні філософські картини світу, що створювалися раніше великими майстрами за допомогою їх власних неповторних інтелектуальних фарб, тепер вимушено повинні бути доповнені цифровими динамічними картинами, які за силою передачі форм і кольорів, смислів і значень не поступаються своїм аналоговим попередникам.

Цифрова гуманітаристика поєднує різні наукові підходи, напрями та інтелектуальні традиції². Цікаво, що біля витоків цифрової гуманітаристики стояв єзуїтський священик Роберто Буза (1913-2011), який випускав протягом тридцяти чотирьох років, починаючи з 1949 р., за підтримки IBM лінгвістичний корпус творів Томи Аквінського (збірники текстів, певним чином розмічених та забезпечених пошуковою системою). У результаті було видано 56 томів Index

¹ Див.: Berry D. M. The Computational Turn: Thinking About the Digital Humanities. *Culture Machine*. 2011. Vol. 12. URL: <https://culturemachine.net/wp-content/uploads/2019/01/10-Computational-Turn-440-893-1-PB.pdf>

² Див.: Mounier P. Manifeste des Digital Humanities. *Journal des anthropologues*. 2010. Num. 122–123. P. 447–452.

Thomisticus, а 2005 р. створено інтернет-ресурс¹. Так, вперше комп'ютерні технології були використані в дослідженні на стику теології, історії, філософії та лінгвістики.

Дослідниця Долорес Бертон починає обговорення виникнення цифрової гуманітаристики у Великобританії та США у 1950-х рр., чому були присвячені чотири статті в журналі «Computers and the Humanities» в 1981–1982 рр.². Також вона вказує, що саме в цей період починається активне використання можливостей комп'ютера в європейському академічному середовищі, застосовуючи головним чином нові технології для створення та об'єднання словників. Прикладом цього може бути Інститут голландської лексикології в Лейдені.

У 1960-х комп'ютерні технології починають активно використовуватися в гуманітарних дослідженнях з метою встановлення авторства. Автори книги «Новий супутник для цифрових гуманітарних наук»³ вказують, що перше використання комп'ютера в суперечках про авторство використовується Альваром Еллегардом для аналізу «Листів Юніуса 1769–1772 рр.»⁴. Проведений у 1962 р. експеримент не залучав комп'ютер для підрахунку слів, але робив розрахунки, які допомагали Еллегарду скласти словник використовуваних слів. Найбільш впливове дослідження авторства, що базується на комп'ютерних технологіях, здійснене Фредериком Мостеллером та Девідом Волес-

¹ Див.: Dalbello M. A. Genealogy of Digital Humanities. *Journal of Documentation*. 2011. Vol. 67, Issue 3. P. 480–506; Thaller M. Geschichte der Digital Humanities. *Digital Humanities: Eine Einführung* / Fotis Jannidis, Hubertus Kohle, Malte Rehbein (Hg.). Stuttgart: Metzler, 2017. S. 3–12.

² Див.: Burton D. M. Automated Concordances and Word Indexes: The Fifties. *Computers and the Humanities*. 1981. Vol. 15, No. 1. P. 1–14; Burton D. M. Automated Concordances and Word Indexes: The Early Sixties and the Early Centers. *Computers and the Humanities*. 1981. Vol. 15, No. 2. P. 83–100; Burton D. M. Automated Concordances and Word Indexes: The Process, the Programs, and the Products. *Computers and the Humanities*. 1981. Vol. 15, No. 3. P. 139–154; Burton D. M. Automated Concordances and Word Indexes: Machine Decisions and Editorial Revisions. *Computers and the Humanities*. 1982. Vol. 16, No. 4. P. 195–218.

³ Див.: A new companion to digital humanities / edited by Susan Schreibman, Ray Siemens, and John Unsworth. Chichester, West Sussex, UK : Wiley/Blackwell, 2016. xviii, 567 p.

⁴ Див.: Ellegård A. A statistical method for determining authorship: the Junius letters, 1769–1772. Göteborg, 1962. 115 p.

сом¹, також датується початком 1960-х. Це було вивчення федеральних паперів у спробі ідентифікувати авторство 12 спірних документів. У 1963 р. шотландський священник Ендрю Мортон видав статтю в британській газеті, де він наводив результати своїх досліджень: згідно з показниками комп'ютера, апостол Павло написав лише чотири з його 14 послань². Загалом розвиток цифрової гуманітаристики в 1960-ті – середині 1980-х років можна означити як період методологічної консолідації та інституалізації, що свідчить про затвердження цифрової гуманітаристики в статусі самодостатньої науки.

Як і будь-який новий напрямок, цифрова гуманітаристика привертає до себе увагу багатьох сучасних дослідників, які дедалі частіше вказують на особливості та перспективи розвитку цифрових гуманітарних наук. Аналіз сучасного стану міждисциплінарної галузі цифрової гуманітаристики або цифрових гуманітарних наук («Digital humanities») у своїй статті «Суперечки навколо цифрових гуманітарних наук: порядок денний»³ зробив почесний професор Кельнського університету (Німеччина) Манфред Таллер, який побачив «небезпеки» у розвитку цифрових гуманітарних наук, а саме: акцент на інфраструктуру досліджень на шкоду аналітичним методам та інструментам; звуження можливостей цифрових гуманітарних наук до застосування інформаційних технологій в окремих сферах гуманітарних наук; «повторення руйнівного процесу, що відбувався під час ПК- та інтернет-революцій»; потенційна можливість для цифрових гуманітарних наук відіграти активнішу роль не тільки у сприйнятті технологій, а й у розвитку⁴.

М. Таллер умовно поділив сферу цифрових гуманітарних наук на основні галузі, пов'язані, у тому числі, з 1) аналізом тексту за допомогою застосування різних комп'ютерних засобів від індексування до формалізованого визначення авторського стилю; 2) використанням

¹ Див.: Mosteller F., Wallace D. L. *Inference and disputed authorship: The Federalist*. Reading, Mass.: Addison-Wesley, 1964. xv, 287 p.

² Див.: Morton A. Q. *The authorship of the Pauline epistles: a scientific solution*. Saskatoon: University of Saakatchewan, 1965. 28 p.

³ Див.: Thaller M. *Controversies around the Digital Humanities: An Agenda. Historical Social Research. Special Issue: Controversies around the Digital Humanities*. 2012. Vol. 37, No. 3 (141). P. 7–23.

⁴ Там само.

текстів чи образів для отримання нової інформації («фактів») та подальшого аналізу сукупності цих «фактів» (бази даних, методи статистичного аналізу, географічні інформаційні системи, геопросторове моделювання та ін.) в історії, антропології, археології, історії мистецтва, де розглядаються соціальні явища чи матеріальні об'єкти; 3) нетекстовими ресурсами, включаючи оцифрування великих колекцій зображень, керування ними, використання тривимірних моделей артефактів, візуалізацію пошукових запитів у базах даних. Відповідаючи на запитання, чи є цифрові гуманітарні науки просто споживачами розробок у сфері технологій або вони здатні впливати на подальший розвиток самих технологій, М. Таллер наголошує на важливості того, щоб концептуальні рішення про використання нових технологій у гуманітарних науках визначалися концепціями гуманітарних наук¹.

Своєрідною спробою системно викласти уявлення про зміст, проблеми та перспективи розвитку цифрових гуманітарних наук став «Маніфест цифрової гуманітаристики», опублікований у травні 2010 р. Маріном Дакосом, професором історії, засновником і директором Центру відкритих електронних видань (Франція), нині Національним координатором з відкритої науки Міністерства вищої освіти і науки Франції. У Маніфесті наголошується, що «цифрові методи досліджень мають значення для всіх гуманітарних наук та спираються на наукові парадигми, накопичені кожною з відповідних наукових дисциплін, використовуючи інструменти та перспективи, відкриті завдяки цифровим технологіям. Цифрові гуманітарні науки за визначенням міждисциплінарні та несуть у собі всі методи, засоби та перспективи пізнання, пов'язані з цифровими технологіями в галузі гуманітарних наук». За думкою авторів Маніфесту, курси з цифрових гуманітарних наук повинні бути включені до навчальних програм з гуманітарних та суспільних спеціальностей, літератури та мистецтва².

Цифрова гуманітаристика – це природне продовження та розширення традиційної сфери гуманітарних наук, а не заміна чи відмова від традиційних гуманітарних запитів. На думку фахівців Каліфор-

¹ Див.: Thaller M. Controversies around the Digital Humanities: An Agenda.

² Див.: Dacos M. Manifeste des Digital Humanities. *THATCamp Paris*. 26 mars 2011. DOI: <https://doi.org/10.58079/uo25>

нійського університету UCLA (UCLA – University of California, Los Angeles), цифрові гуманітарні науки інтерпретують культурний та соціальний вплив основних компонентів нової інформаційної епохи – нових медіа- та інформаційних технологій, а також створюють і застосовують ці технології, щоб відповісти на традиційні та народжені новою епохою філософські, культурні, соціальні, історичні та філологічні питання. Роль гуманітаріїв вкрай важлива в цей історичний момент, оскільки культурна спадщина мігрує до цифрових форматів і ставлення до знань, культурного матеріалу, технології та суспільства радикально змінюється¹.

Цифрові гуманітарні науки сьогодні викладаються практично в усіх провідних університетах США, Канади, Великої Британії, Нідерландів, Німеччини, Франції, Австралії та ін.² Наведемо лише деякі приклади. Серед усіх країн першість у розвитку цифрових гуманітарних наук належить США, завдяки, як зазначає Домініко Фьормонте, наявності гнучкої університетської системи, яка дозволила ввести курси комп'ютерної науки для гуманітаріїв ще з початку 1970-х років. «Вже в 1972 р. близько двадцяти п'яти американських університетів і коледжів пропонували курси з обчислювальної техніки для студентів гуманітарних спеціальностей»³, – стверджує він. Наприклад, у Каліфорнійському університеті функціонують шість ключових центрів та інститутів підтримки цифрових гуманітарних наук: Центр цифрових гуманітарних наук (Center for Digital Humanities), Академічний технологічний сервісний центр (Academic Technology Services), Емпіричний технологічний центр (the Experiential Technologies Center), Інститут цифрової науки та освіти (the Institute for Digital Research and Education), Бібліотека Каліфорнійського університету в Лос-Анджелесі (the UCLA Library), Лабораторія цифрової культурної спадщини (the Ahamanson Laboratory for Digital Cultural Heritage)⁴.

¹ Див.: The Program in Digital Humanities. URL: <https://dh.ucla.edu/about/>

² Див.: Чикарькова М. Цифрова гуманітаристика у сучасних вищих навчальних закладах: західний та український досвіди впровадження. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2019. Вип. 23(3). С. 168–172.

³ Fiormonte D. Digital Humanities from a global perspective. *Laboratorio dell'ISPF*. 2014. Vol. XI. P. 10. DOI: 10.12862/ispf14L203

⁴ Див.: UCLA. URL: <https://www.ucla.edu>

Одним із міжнародних лідерів застосування цифрових технологій у мистецтві, гуманітарних та соціальних науках є факультет мистецтв і гуманітарних наук (Faculty of Arts & Humanities) у Королівському коледжі в Лондоні (King's College London)¹. Факультет орієнтується на вивчення можливостей обчислювальних методів для мистецтва та гуманітарних наук з метою проєктування та побудови спеціалізованих додатків (наприклад, для пошуку та збору інформації з інтернет-видань) та здійснює підготовку з різних магістерських програм у галузі цифрової культури та суспільства, а також за програмою PhD, що вважається першою у своєму роді програмою у світі в галузі «Digital Humanities».

Цифрові гуманітарні науки є стратегічно важливою сферою для Кембриджського університету. «Кембриджські цифрові гуманітарні науки» (Cambridge Digital Humanities) є міждисциплінарним дослідницьким центром, який розташований у Школі мистецтв і гуманітарних наук, створено в 2017 р. як об'єднання дослідників, зацікавлених не лише у використанні цифрових інструментів, але й у вивченні результатів їх застосування, впливу на трансформацію процесів пізнання в галузі гуманітарних та соціальних наук. Учасники центру вважають, що поширення цифрових технологій відкриває нові галузі дослідження та породжує такі питання, які порушують традиційні дисциплінарні межі².

Стрімкий розвиток цифрової гуманітаристики супроводжується появою численних науково-освітніх структур, які позиціонують своє ставлення до цього напрямку і вимагають систематизації з метою розуміння особливостей та перспектив розвитку як цифрової гуманітаристики, так і гуманітарних наук в цілому. Одночасно зростає кількість досліджень, присвячених різним аспектам розвитку цифрових гуманітарних наук, спостерігається консолідація та самоорганізація дослідників у рамках цифрової гуманітаристики, триває вироблення загальних принципів, методів, наукового цифрового інструментарію³.

¹ Див.: King's College London. URL: <https://www.kcl.ac.uk>

² Див.: Cambridge Digital Humanities. URL: <https://www.cdh.cam.ac.uk>

³ Див.: Luhmann J., Burghardt M. Digital Humanities – A Discipline in Its Own Right? An Analysis of the Role and Position of Digital Humanities in the Academic Landscape.

Найбільшим світовим центром цифрових гуманітарних наук є Альянс цифрових гуманітарних організацій – The Alliance of Digital Humanities Organizations (ADHO), що об'єднує організації Європи, США, Канади, Австралії, Нової Зеландії, Японії, Республіки Корея, Тайваню, ПАР та ін. Головна мета Альянсу – створення майданчика для спільної роботи однодумців у галузі цифрової гуманітаристики, для посилення та розвитку даного напрямку. Альянс організовує різноманітні заходи (конференції, симпозіуми, школи в галузі цифрової гуманітаристики), надає фінансову підтримку студентам та молодим вченим, курирує випуск спеціалізованих видань на національному, регіональному та міжнародному рівнях¹. Тому сьогодні цифрова гуманітаристика перебуває у центрі уваги як дослідників з різних куточків нашої планети², так і українських вчених³.

Journal of the Association for Information Science and Technology. 2022. Vol. 73, Issue 2. P. 148–171. DOI: <https://doi.org/10.1002/asi.24533>

¹ Див.: Alliance of Digital Humanities Organizations. URL: <https://adho.org>

² Див.: Debates in the digital humanities / Matthew K. Gold, editor. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, 2012. xvi, 516 p.; Deremetz A. Mixed Methods in den Digital Humanities: Topic-informierte Diskursanalyse am Beispiel der Volkszählungs- und Zensusdebatte. Berlin: J. B. Metzler, 2023. xvi, 324 S.; Digital humanities in practice / edited by Claire Warwick, Melissa Terras and Julianne Nyhan. London : Facet Publishing, 2012. xix, 233 p.; Digital Humanities Looking at the World: Exploring Innovative Approaches and Contributions to Society / Editors: Sílvia Araújo, Micaela Aguiar, Liana Ermakova. Cham: Palgrave Macmillan, 2024. xxxi, 382 p.; Digital sociology : critical perspectives / edited by Kate Orton-Johnson and Nick Prior. Houndmills, Basingstoke, Hampshire : Palgrave Macmillan, 2013. xii, 249 p.; Doing more digital humanities : open approaches to creation, growth, and development / edited by Constance Crompton, Richard J. Lane, and Ray Siemens. London ; New York, NY : Routledge/Taylor & Francis Group, 2020. xvi, 333 p.; Global debates in the digital humanities / Domenico Fiormonte, Sukanta Chaudhuri, and Paola Ricaurte, editors. Minneapolis : University of Minnesota Press, 2022. xxxvii, 317 p.; Klein J. T. Interdisciplining digital humanities : boundary work in an emerging field. Ann Arbor : University of Michigan Press, 2015. xiii, 201 p.; Lupton D. Digital sociology. Abingdon, Oxon : Routledge, Taylor & Francis Group, 2015. v, 230 p.; Marres N. Digital sociology : the reinvention of social research. Malden, MA : Polity, 2017. vii, 240 p.; Orlandi T. Reflections on the Development of Digital Humanities. Digital Scholarship in the Humanities. 2021. Vol. 36, Issue 2. P. 222–229. DOI: <https://doi.org/10.1093/lc/fqaa048>; People, practice, power : digital humanities outside the center / Anne McGrail, Ángel David Nieves, and Siobhan Senior, editors. Minneapolis : University of Minnesota Press, 2021. xxi, 332 p. та ін.

³ Див.: Атаманчук В. П. Цифрова гуманітаристика в наукових вимірах. *Наукові записки Малої академії наук України*. 2022. № 2. С. 3–9; Воскобойнікова-Гузе-

У сучасних умовах особливого значення набуває цифровізація дослідницької діяльності та наукової комунікації. По-перше, суб'єкт наукового гуманітарного знання сьогодні більше половини робочого дня проводить за комп'ютером, отже, він включений у цифрове середовище, у якому на постійній основі користується інтернет-технологіями, онлайн-майданчиками, комунікативними виходами на різні ресурси, які надають йому величезну кількість інформації в тій чи іншій рубриці, що може бути використане безпосередньо в науковій чи навчальній діяльності¹. До цього треба додати месенджери, чати різних соціальних мереж. У цьому зв'язку не буде перебільшенням сказати, що спілкування будується також за правилами цифрового світу. По-друге, треба особливо наголосити, що мотиваційна частина використання цифрових технологій також посилюється, і дедалі більше вчених дійсно зацікавлені в тому, щоб використовувати ресурси інформатизації для успішного ведення досліджень і реалізації можливостей стрімкого оприлюднення результатів своїх знахідок і по-

ва О. Цифрова гуманітаристика в системі вищої освіти Канади. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2019. Вип. 2. С. 58–62; Григоревська О. Дослідницька діяльність Королівської бібліотеки Бельгії: проєкти, партнерство, цифрова гуманітаристика. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2023. Вип. 68. С. 69–82; Дубровіна Л. А., Лобузін К. В., Онищенко О. С., Боряк Г. В. Цифрова гуманітаристика та бази даних документальної культурної спадщини в бібліотеках України. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2020. Вип. 25. С. 290–309; Костенко Л., Симоненко Т., Жабін О. Цифрова гуманітаристика в бібліотеці: від е-каталогу до наукометрії. *Бібліотечний вісник*. 2018. №4. С. 3–9; Кремь В. Г., Луговий В. І., Регейло І. Ю., Базелюк Н. В., Базелюк О. В. Відкритість, цифровізація й оцінювання в науці: загальне і особливе для соціогуманітарного знання. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2020. Т. 80, № 6. С. 243–266; Матвієнко О., Цивін М. Цифрова гуманітаристика як методологічна основа розвитку ІТ-освіти у вищих навчальних закладах культури. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*. 2018. Вип. 2. С. 26–36; Требін М. П. Цифрова гуманітаристика в цифрову епоху. *Глобальний світ і Україна: сучасні виклики та пошук відповідей*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конференції, 31 січ. 2025 р. / [редкол.: Герасіна Л. М. (голова), Козловець М. А., Прудников В. А. та ін.] ; Аналіт. центр сучас. гуманітаристики ; Харків. асоц. політологів. Харків : Право, 2025. С. 37–46 та ін.

¹ Див.: Мех О. А., Бублик С. Г. Глобальна цифровізація як виклик суб'єктам наукової та науково-педагогічної діяльності в Україні: концептуальні проблеми і шляхи їх вирішення. *Наука та наукознавство*. 2023. № 2. С. 59–83.

шуків для отримання миттєвого відгуку на свої дослідження¹. Відбувається значна оптимізація всього ланцюжка наукової творчості, що безпосередньо впливає на якісну сторону повсякденної наукової роботи в галузі гуманітарних наук. Схематизація алгоритмів, калькуляція даних відбувається з ефективною швидкістю, а це означає, що можна постійно оновлювати дослідницьку частину роботи та верифікувати її на користь усіх зацікавлених осіб. По-третє, відбувається оптимізація навчальних процесів у галузі гуманітарних наук. Зростає ступінь наочності, яка допомагає опанувати матеріал на новому рівні, економити навчальний час, по-новому розподіляти навчальне навантаження занять, залишаючи більше часу на найцікавіше і важливіше. Активні взаємодії у цифровому середовищі породжують феномен нового суб'єкта, який більш мобільний, стрімкий, має великі інформаційні ресурси, які може комбінувати на свій розсуд у своїх інтересах наукового плану².

Цифровізація здійснює потужний вплив на сферу споживання наукової інформації та на процес виробництва знань, включаючи різні форми подання дослідницьких результатів³. Зокрема, наукові результати соціальних і гуманітарних досліджень все частіше створюються не тільки у вигляді традиційних публікацій, а й у нових формах, у тому числі у вигляді наборів даних, інфографіки, програмних інструментів, об'єктів віртуальної та доповненої реальності, інтерактивних, тривимірних та інших цифрових об'єктів. Тенденція до «оцифрування» всього ландшафту суспільних взаємодій кардинально змінила соціальну та загальну культурну ситуацію, вплинула

¹ Див.: Leading in the digital environment : being a change agent / edited by Lin Carver and Holly S. Atkins. Lanham : Rowman & Littlefield Publishing Group, 2021. xvii, 161 p.

² Див.: Information and communication overload in the digital age / [edited by] Rui Pedro Figueiredo Marques, Joao Carlos Lopes Batista. Hershey, PA : IGI Global, 2017. xxv, 380 p.

³ Див.: Требін М. П. Цифрове суспільство: загальна характеристика. *Український соціум: соціально-гуманітарний аналіз сучасності та прогноз майбутнього* : матеріали XXVI Всеукр. наук.-практ. конф., 29 серп. 2024 р. / [редкол.: Панфілов О. Ю. (голова), Погрібна В. Л., Прудников В. А. та ін.] ; ГО «Аналітичний центр сучас. гуманітаристики» ; Харків. асоц. політологів. Харків: Право, 2024. С. 24–35.

на створення науково-технологічних інновацій, пов'язаних із функціонуванням великих даних. Змінюється модель поведінки людини в оцифрованому світі великих даних, формується нова цифрова філософія, що змінює парадигму наукового осмислення сучасного цифрового світу¹.

Проблема, що стоїть перед цифровою гуманітаристикою, полягає в тому, що при значній хабітуалізації цифрових гуманітарних наук у практиках пізнання їхня концептуалізація не завершена. Не існує певної відповіді на запитання – що таке цифрові гуманітарні науки, що в їх межах можна знати, що потрібно робити і на що розраховувати? Чи є цифрові технології просто розширенням інструментарію науки чи змінюють сам характер пізнання? Наскільки релевантними є результати використання тих чи інших цифрових методів? Адже отримана, наприклад, за допомогою нейромереж або великих даних інформація буває сумнівною в аспекті її значущості.

Нові «цифрові практики», «цифровий поворот» у гуманітаристиці зумовлюють необхідність змін у самій парадигмі сучасних соціо-гуманітарних наук. Велике значення у зв'язку з цим має робота зі створення науково-інформаційних дослідних баз, спрямованих на отримання доступу до величезних обсягів цифрових ресурсів. При цьому створення цифрових інструментів (розробка та стандартизація цифрового формату публікації та зберігання даних, створення регулярно оновлюваних інформаційних баз, структурованого каталогу, забезпечення автоматичного пошуку за різними параметрами тощо) та дослідницьких інфраструктур для роботи з цифровими ресурсами покращує якість проведення гуманітарних досліджень.

Серед перспективних напрямів у розвитку цифрових гуманітарних наук можна виокремити такі: розробка та впровадження нових цифрових інструментів, методів і моделей у гуманітарних дослідженнях²; використання цифрових технологій у гуманітарних

¹ Див.: Briggie A., Mitcham C. From the philosophy of information to the philosophy of information culture. *The Information Society*. 2009. Vol. 25, Issue 3. P. 169–174. DOI: <https://doi.org/10.1080/01972240902848765>

² Див.: Gardiner E., Musto R. G. *The digital humanities : a primer for students and scholars*. New York, NY : Cambridge University Press, 2015. xiii, 273 p.

дослідженнях для обробки великих масивів вихідних даних¹; штучний інтелект, інтелектуальні системи та інтелект людини, машинне навчання²; створення та дослідження цифрових архівів та колекцій³; збір та аналіз даних, їх візуалізація, моделювання, проєктування баз даних⁴; 3D-моделювання культурних об'єктів⁵; цифрові способи візуалізації просторово-часових даних, що дозволяють представити різні процеси (наприклад, архітектурну історію міста, рухи етносів, історичні інтер'єри)⁶; читання та аналіз тексту в цифровому світі, який суттєво змінюється у зв'язку з появою гіпертексту, розшаруванням лінійної структури тексту, появою нових лексичних, стилістичних, концептуальних форм⁷; нові форми накопичення та трансляції знання, організації академічної спільноти, освітнього середовища (освітні програми та курси у сфері цифрової гуманітаристики)⁸; взаємодія людини та комп'ютера (робота), вплив цифрових технологій на людину⁹; створення онлайн ресурсів, сервісів та платформ; віртуальна

¹ Див.: Aiden E., Michel J.-B. *Uncharted : big data as a lens on human culture*. New York : Riverhead Books, 2013. 280 p.

² Див.: *Management and business education in the time of artificial intelligence : the need to rethink, retrain, and redesign* / edited by Agata Stachowicz-Stanusch, Wolfgang Amann. Charlotte, NC : Information Age Publishing, Inc., 2020. vi, 237 p.

³ Див.: Stockinger P. *Audiovisual archives : digital text and discourse analysis*. London, UK : ISTE Ltd ; Hoboken, NJ : John Wiley & Sons, Inc., 2012. xix, 354 p.

⁴ Див.: *Data visualization : the state of the art* / edited by Frits H. Post, Gregory M. Nielson, Georges-Pierre Bonneau. Boston : Kluwer, 2003. x, 451 p.; Soukup T., Davidson I. *Visual data mining : techniques and tools for data visualization and mining*. New York : Wiley Publ., 2002. xxxi, 382 p.

⁵ Див.: Begault D. R. *3-D sound for virtual reality and multimedia*. Boston : AP Professional, 1994. xv, 293 p.; Zhang Y.-J. *3-D Computer Vision: Principles, Algorithms and Applications*. Singapore: Springer, 2023. xiii, 448 p.

⁶ Див.: *Architecture in formation : on the nature of information in digital architecture* / edited by Pablo Lorenzo-Eiroa and Aaron Sprecher. New York : Routledge, Taylor and Francis, 2013. 352 p.

⁷ Див.: Wachter C. *Geschichte digital schreiben : Hypertext als non-lineare Wissensrepräsentation in der Digital History*. Bielefeld : Transcript, 2021. 346 S.

⁸ Див.: Johns F. *Digital humanitarianism and the remaking of international order*. New York, NY: Oxford University Press, 2023. 272 p.; Kirschenbaum M. *What Is Digital Humanities and What's It Doing in English Departments?* URL: <https://mkirschenbaum.files.wordpress.com/2011/03/ade-final.pdf>

⁹ Див.: *Human-computer interaction and operators' performance : optimizing work design with activity theory* / edited by Gregory Z. Bedny, Waldemar Karwowski. Boca

реальність¹, кіберкультура², кіберпсихологія³; мультимедійні системи та технології, цифрові ЗМІ⁴; цифрова документація, оцифрування документів⁵; віртуальні дослідницькі середовища та товариства; цифрова історія⁶, цифрова спадщина⁷, історична інформатика; цифрові ігри та ін.

Raton, FL : CRC Press, 2011. xviii, 443 p.; Human-robot interactions in future military operations / edited by Michael Barnes & Florian Jentsch. Farnham, Surrey, England ; Burlington, VT : Ashgate, 2010. xviii, 446 p.; Psychological issues of human-computer interaction in the work place / edited by Michael Frese, Eberhard Ulich, Wolfgang Dzida. Amsterdam ; New York : North-Holland, 1987. xi, 451 p.

¹ Див.: Virtual worlds : synthetic universes, digital life, and complexity / Jean-Claude Heudin, editor. Cambridge, MA : Westview Press, 2004. xv, 268 p.; Wodaski R., Brown-Wodaski D. Virtual reality madness and more! 2nd ed. Indianapolis, IN : Sams Pub., 1994. xxi, 910 p.

² Див.: Bell D. Cyberculture theorists : Manuel Castells and Donna Haraway. London ; New York : Routledge, 2007. xii, 161 p.; Langmia K. Globalization and Cyberculture: An Afrocentric Perspective. Cham: Palgrave Macmillan, 2016. xv, 136 p.; Lévy P. Cyberculture / translated by Robert Bononno. Minneapolis : University of Minnesota Press, 2001. xvii, 259 p.

³ Див.: Cyberpsychology / edited by Alison Attrill. Oxford: Oxford University Press, 2015. ix, 278 p.; Cyberpsychology and new media : a thematic reader / edited by Andrew Power and Gráinne Kirwan. London ; New York : Psychology Press, 2014. xviii, 242 p.; Harley D., Morgan J., Frith H. Cyberpsychology as Everyday Digital Experience across the Lifespan. London: Palgrave Macmillan, 2018. xiv, 251 p.; Hurley O. A. Sport cyberpsychology. London ; New York, NY : Routledge, 2018. xvii, 206 p.; Norman K. L. Cyberpsychology : an introduction to human-computer interaction. Cambridge ; New York : Cambridge University Press, 2008. x, 434 p.

⁴ Див.: Cheshier C. Invocational media : reconceptualising the computer. New York : Bloomsbury Academic, 2024. viii, 268 p.; Digital media : the future / John Vince and Rae Earnshaw (eds.). London ; New York : Springer, 2000. xviii, 312 p.; Journalism, Digital Media and the Fourth Industrial Revolution / edited by José Sixto-García, Alberto Quian, Ana-Isabel Rodríguez-Vázquez, Alba Silva-Rodríguez, Xosé Soengas-Pérez. Cham: Palgrave Macmillan, 2024. xxiii, 274 p.

⁵ Див.: Digital preservation and documentation of global indigenous knowledge systems / [edited by] Tlou Maggie Masenya. Hershey, PA : IGI Global, 2023. xxiv, 442 p.; Mezzino D. Digital documentation workflows for cultural heritage knowledge : integrated survey strategies for the UNESCO site of Bagan / foreword by Massimiliano Lo Turco ; afterword by Alfonso Ippolito. Roma : Aracne, 2022. 327 p.

⁶ Див.: Cohen D. J., Rosenzweig R. Digital history : a guide to gathering, preserving, and presenting the past on the Web. Philadelphia : University of Pennsylvania Press, 2006. 316 p.; Salmi H. What is digital history? Medford : Polity Press, 2021. 130 p.

⁷ Див.: Digital heritage and culture : Strategy and Implementation / edited by Herminia Din and Steven Wu. Hackensack, NJ : World Scientific, 2014. l, 303 p.; Personal archiving :

Через накопичений безпрецедентно величезний обсяг наукової інформації сучасну гуманітарну науку можна представити як глобальний гіпертекст, пов'язаний системою перехресних посилань у вигляді праць окремих дослідників чи дослідницьких колективів. Завдяки цифровим та когнітивним технологіям сучасна гуманітарна наука збагатилася новими методами пізнання, що привело до формування різних напрямів цифрової гуманітаристики, а саме: цифрової філософії, цифрової соціології, цифрової педагогіки, цифрової психології, цифрової історії, цифрової юриспруденції тощо.

Проблематика цифрової філософії сьогодні перебуває в центрі уваги науковців, існує багато точок зору на її об'єкт, предмет, категорійний апарат, методи дослідження, функції, майбутнє¹. На наш погляд, цифрову філософію можна розглядати як галузь філософського знання, що досліджує закони і закономірності цифрового світу, місце у ньому людини, різноманітні форми відношення людини і цифрового світу, людини до людини у реальному та віртуальному вимірі, людини та штучного інтелекту тощо, використовуючи сучасні інформаційно-комунікаційні технології. Можна припустити, що цифрова філософія здатна стати науковою дисципліною, покликаною створити

preserving our digital heritage / edited by Donald T. Hawkins ; foreword by Brewster Kahle. Medford, New Jersey : Information Today, Inc., 2013. xx, 299 p.

¹ Див.: Bynum T. W. Philosophy in the information age. *Metaphilosophy*. 2010. Vol. 41, Issue 3. P. 420–442. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9973.2010.01651.x>; Chikarkova M. Philosophy in the digital epoch: potential development and challenges. *Cxið*. 2019 № 1(159). С. 68–71. DOI: [https://doi.org/10.21847/1728-9343.2019.1\(159\).157449](https://doi.org/10.21847/1728-9343.2019.1(159).157449); Dodig-Crnkovic G. Shifting the paradigm of philosophy of science: philosophy of information and a new renaissance. *Minds and Machines*. 2003. Vol. 13. P. 521–536. DOI: 10.1023/A:1026248701090; Furner J. Philosophy and Information Studies. *Annual Review of Information Science and Technology*. 2010. Vol. 44, Issue 1. P. 159–200. DOI: <https://doi.org/10.1002/aris.2010.1440440111>; Monnin A., Halpin H. Toward a Philosophy of the Web: Foundations and Open Problems. *Metaphilosophy*. 2012. Vol. 43, Issue 4. P. 361–379. DOI: <https://doi.org/10.1002/9781118700143.ch1>; Popova N., Perchyk A., Miazin M., Bednarskyi S. Digital modern: a philosophical perspective on urbanism and digital humanities. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії»*. 2024. Вип. 70. С. 133–140. DOI: <https://doi.org/10.26565/2226-0994-2024-70-11>; Sadiku M. N. O., Tembely M., Musa S. M. Digital Philosophy. *International Journals of Advanced Research in Computer Science and Software Engineering*. 2018. Vol. 8, Issue 5. P. 27–28 та ін.

теорію цифрового суспільства, теорію цифрової культури, які могли б послужити опису та розумінню реальностей сучасного цифрового світу. Завдяки візуалізації філософських концепцій, створення інтерактивних форм філософського дискурсу, використання цифрових баз даних текстів та першоджерел, а також розвитку інноваційних методів філософського аналізу, цифрова філософія постає тим інструментом, який сприяє усвідомленню та осмисленню суперечливих питань, що виникають перед людиною на етапі становлення цифрової епохи. Для того, щоб виконати свою метатеоретичну функцію, філософія здійснює функцію самовизначення себе серед цифрових гуманітарних наук. Спочатку термін «цифрова філософія» був концептуалізований Едвардом Фредкіним для позначення нового філософського спрямування, що переосмислює метафізичне вчення Г. В. Ляйбніца в контексті інформаційної теорії, квантової та цифрової фізики¹. Основою цифрової філософії як напряму західноєвропейської думки стало уявлення про мислення як акт обчислення, а розумових дій – як процесів обробки та перетворення інформації. Цифрова філософія спочатку була максимально пов'язана з квантовою теорією та кібернетикою, а також з теорією обчислюваності А. Тюрінга, що робило як результати досліджень, так і сам процес філософствування досить складними та вимагали від філософів міждисциплінарної компетентності та володіння складними категоріями цифрової фізики. Сучасна цифрова філософія розвивається за двома напрямками; перший – осмислити цифровізацію з позицій класичних філософських методологій, орієнтованих передусім на рефлексію та критику цифровізації, і другий – прагне розширення філософської методології за допомогою цифрових інструментів та створення нових, обумовлених цифровізацією, форм філософствування.

У будь-якому випадку головне завдання філософії, у тому числі цифрової, – це формування людини, відкритої всьому новому, відкритого світу, і людини, здатної поглянути на себе із боку, побачити

¹ Див.: Fredkin E. An Introduction to Digital Philosophy. *International Journal of Theoretical Physics*. 2003. Vol. 42, No. 2. P. 189–247. URL: <http://52.7.130.124/wp-content/uploads/2015/07/intro-to-DP.pdf>

в собі і позитивне, і негативне. Така людина вже не буде людиною маси, людиною масового суспільства, вона ніколи не стане жертвою зомбоящику. Вона розумітиме дух часу, відчуватиме пріоритети не матеріальних, а духовних цінностей, бо саме у сфері духу існує можливість збереження людини як унікальної істоти, збереження її індивідуальності в масовому, культурному різноманітті, збереження її внутрішньої свободи та особистості. А якщо людина збереже себе, вона збереже і трансформує той світ, що її оточує, створить світ добра й щастя, де не буде місця злу, брехні, війнам та іншим деструктивним явищам. І цифрові технології повинні допомогти людині у досягненні цієї мети.

Поширення нових розробок у світі техніки та технологій, проникнення інтернету та інформаційно-комунікаційних технологій у найвіддаленіші куточки планети, практично в усі сфери буття людини, призвели не лише до трансформації соціальних парадигм, соціальних інститутів, соціальних зв'язків, а й до зміни самої практики вивчення соціального життя цифрового суспільства, дослідження самої цифрової людини, на що відповідним чином прореагувала соціологія завдяки появі нової галузі – цифрової соціології¹. На наш погляд, цифрову соціологію можна розглядати як галузь соціологічного знання, що досліджує цифрове суспільство, закони і закономірності його становлення, розвитку та функціонування, соціальні інститути цифрового суспільства, соціальні зв'язки, соціологічний вимір цифрової людини тощо, використовуючи сучасний цифровий інструментарій.

Поняття «цифрова соціологія» вперше з'явилося в 2009 р. у статті професора соціології Массачусетського університету в Емгерсті

¹ Див.: Яковлев М. В., Дубас М. О., Купка О. В. Цифрова соціологія та постінформаційне суспільство: методологічні виклики й дослідницькі перспективи. *Габітус*. 2023. Вип. 55. С. 33–38; Cohen D. Homo numericus : the coming 'civilization' / translated by Steven Rendall. Cambridge, UK ; Hoboken, NJ, USA : Polity, 2024. viii, 175 p.; Kumar S., Verma A. K., Mirza A. Digital Transformation, Artificial Intelligence and Society: Opportunities and Challenges. Singapore: Springer, 2025. xxx, 193 p.; Research handbook on digital sociology / edited by Jan Skopek. Cheltenham, UK ; Northampton, MA, USA : Edward Elgar Publishing, 2023. xvii, 474 p.; Selwyn N. What is digital sociology? Cambridge, UK ; Medford, MA : Polity Press, 2019. ix, 134 p. та ін.

Джонатана Вінна «Цифрова соціологія: найсучасніші технології в дослідженнях і навчанні»¹. Автор статті, будучи натхненним роботою відомого американського соціолога Говарда Сола Беккера (1928-2023) з Північно-Західного університету «Розповідаючи про суспільство»², був стурбований тим, як же будуть застосовуватися ті чи інші методологічні аспекти дослідження, орієнтовані на використання цифрових технологій, як вони будуть відтворювати інформацію для різних категорій: пересічних громадян країни, студентів, науковців, профільних інститутів, органів влади тощо. У 2015 році виходить книга «Цифрова соціологія»³ професорки факультету мистецтв і соціальних наук Університету Нового Південного Уельсу (Сідней, Австралія) Дебори Лаптон, де вона пропонує виокремити чотири галузі цифрової соціології: по-перше, оцифрована професійна практика (використання цифрових інструментів у професійних цілях); по-друге, аналіз цифрових даних (використання цифрових даних для якісних та кількісних досліджень); по-третє, соціологічний аналіз використання цифрових медіа (дослідження впливу цифрових медіа та соціальних мереж на поведінку соціальних акторів); по-четверте, критична цифрова соціологія (проведення аналізу цифрових медіа на основі соціальних теорій)⁴.

Сьогодні перед цифровою соціологією стоїть багато завдань, насамперед, дослідження цифрового суспільства завдяки великим даним, безумовно, з використанням найсучасніших цифрових технологій. Як підкреслює Ольга Кислова, великі дані «являють собою сукупність цифрових слідів, які залишають люди, коли здійснюють Інтернет-серфінг, завантажують мобільні додатки чи музику, спілкуються з друзями в соціальних мережах, користуються GPS, купують

¹ Див.: Wynn J. R. Digital Sociology: Emergent Technologies in the Field and the Classroom. *Sociological Forum*. 2009. Vol. 24, Issue2. P. 448–456. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1573-7861.2009.01109.x>

² Див.: Becker H. S. *Telling About Society*. Chicago: University of Chicago Press. 2007. xix, 313 p.

³ Див.: Lupton D. *Digital sociology*. Abingdon, Oxon : Routledge, Taylor & Francis Group, 2015. v, 230 p.

⁴ Там само. Р. 11.

товари в Інтернет-магазинах тощо»¹. Уперше термін «великі дані (англ. «big data») був застосований у 1997 р. Майклом Коксом і Девідом Еллсвортом для позначення даних, яким бракує ємності комп'ютерної пам'яті для виконання певних операцій з їхньої обробки. В 2001 р. аналітик компанії Gartner Дуг Лейні запропонував відому концепцію «3V», згідно з якою великі дані визначались через три головні характеристики: надзвичайний об'єм (Volume), мінливість внаслідок швидкого накопичення (Velocity) та різноманітність, існування в різних форматах (Variety). Говорячи сьогодні про великі дані, цифрова соціологія визнає їх соціокультурними артефактами, що надають конкретний вплив на життя людей та з цієї причини за-слуговують на особливу увагу з боку соціологів. Іншими словами, великі дані не мають автономного існування щодо соціального світу, оскільки саме стосовно людської поведінки та динаміки життя в суспільстві вони повинні враховуватися.

Цифрова соціологія досліджує взаємодії людини в соціальних мережах, у віртуальних спільнотах, також її цікавить, як люди стають безперервними виробниками цифрових даних у разі: проходження через соціальне середовище, контрольоване камерами; активації GPS смартфона та зазначення географічного розташування; входу до електронної пошти; відвідування вебсайтів; натискання на «Подобається» у соціальних мережах та пошуку в Google; надання якоїсь інформації компаніям, які регулюють всі ці мережі та пристрої. У результаті люди стають тими, кого цифрова соціологія називає суб'єктами цифрових даних – «суб'єктами, що виробляють цифрові дані»². Це викликає значні побоювання з точки зору конфіденційності та безпеки людей, оскільки переважна більшість користувачів навіть не уявляють, що їхні дані використовуються такими компаніями, як Google, Facebook, Microsoft та багатьма іншими³. Узагалі перед цифровою

¹ Кислова О. Великі дані. *Соціологія права : енциклопедичний словник* / Л. М. Герасіна, О. Ю. Панфілов, В. Л. Погрібна та ін. ; за ред. М. П. Требіна. Харків : Право, 2020. С. 118.

² Lupton D. Digital sociology. P. 7.

³ Див.: Michael K., Clarke R. Location and tracking of mobile devices: Überveillance stalks the streets. *Computer Law and Security Review: the International Journal of Technology Law and Practice*. 2013. Vol. 29, Issue 3. P. 216–228.

соціологією відкривається безмежний океан нових можливостей, щоб дослідити діяльність цифрової людини в цифровому суспільстві з урахуванням нових викликів і нових можливостей, що стає можливим завдяки цифровим технологіям.

Щоб пізнати цифровий світ, усвідомити його тренди, місце та майбутнє в ньому людини, самій людині потрібно навчитися користуватися сучасними цифровими технологіями, сформувати в себе необхідні компетентності, а це неможливо без цифрової педагогіки¹. Під цифровою педагогікою ми розуміємо галузь педагогічної науки, що розкриває сутність і закономірності цифрової освіти, роль цифрових освітніх процесів у розвитку особистості, пропонує практичні шляхи і способи підвищення їх результативності, використовуючи сучасні цифрові технології. У контексті цифрової педагогіки виділяється нове семантичне термінологічне поле: цифрова освіта, цифрова дидактика, цифрове навчання, цифрове виховання, кіберсоціалізація, суб'єкти цифрової освіти, управління цифровою освітою, система цифрової освіти тощо. Під цифровою освітою слід розглядати єдиний цілеспрямований процес навчання та виховання, що реалізується з використанням цифрового освітнього простору, що є суспільно значущим благом і створений на користь людини, родини, суспільства і держави, а також сукупність набутих знань, умінь, навичок, ціннісних установок, досвіду діяльності та компетенції певного обсягу та складності з метою інтелектуального, духовно-морального, творчого, фізичного та професійного розвитку людини, задоволення її освітніх потреб та інтересів. Цифрова дидактика – розділ цифрової педагогіки, предметом якої є цифрове навчання як засіб взаємодії викладання та навчання, що забезпечує засвоєння та конструювання суб'єктами навчання змісту освіти в процесі різною мі-

¹ Див.: Critical digital pedagogy in higher education / edited by Suzan Kseo, George Veletsianos, and Chris Rowell. Athabasca, Alberta : AU Press, 2023. 247 p.; Digital education pedagogy : principles and paradigms / edited by Souvik Pal, Ton Quang Cuong, R. S. S. Nehru. Palm Bay, FL : Apple Academic Press, 2021. xx, 257 p.; Kellsey D., Taylor A. M. L. The LearningWheel : a model of digital pedagogy. St Albans, England : Critical Publishing Ltd, 2017. xvi, 72 p.; New media and digital pedagogy : enhancing the twenty-first-century classroom / edited by Michael G. Strawser. Lanham, Maryland : Lexington Books, 2017. vi, 185 p. та ін.

рою керованого та самостійного здобуття, створення та генерування знання. Сенс «цифрової освіти» та «цифрової дидактики» – у створенні нестандартних алгоритмів вирішення традиційних завдань та формуванні інноваційного проблемного поля в освіті та педагогіці на основі інших підходів, наприклад, на основі «великих даних» чи штучного інтелекту.

Що стосується теорії цифрового виховання, то це розділ цифрової педагогіки, предметом якої є сутність виховання, його закономірності, тенденції та перспективи розвитку в умовах цифрового простору; вона розробляє теорію та методику виховання: принципи, зміст, форми та методи виховання в цифровому освітньому просторі. Виховання в цифровій освіті – діяльність у цифровому освітньому середовищі, спрямована на розвиток особистості, створення умов для самовизначення та соціалізації суб'єкта навчання на основі соціокультурних, духовно-моральних цінностей та прийнятих у суспільстві правил і норм поведінки в інтересах людини, родини, суспільства та держави.

Таким чином, цифрова педагогіка постає як галузь педагогічної науки, яка розкриває сутність, закономірності цифрової освіти, роль цифрових освітніх процесів у розвитку особистості, що розробляє практичні шляхи та способи підвищення їхньої результативності. Основне призначення цифрової педагогіки – у розробці та реалізації нестандартних алгоритмів вирішення традиційних педагогічних завдань, організації та розвитку освітнього процесу з використанням технологій штучного інтелекту, великих даних, віртуальної та доповненої реальності, розподілених обчислень та інших наскрізних цифрових технологій, що ефективно сприятиме: управлінню процесом навчання на основі методів навчальної аналітики та дата-інжинірингу, що сприяє цілеспрямованому впливу на суб'єкт навчання за допомогою планування, організації, мотивації, контролю та корекції його діяльності для досягнення заданих освітніх результатів; формуванню траєкторії індивідуального розвитку та навчання, надання суб'єкту навчання можливості самостійно визначити мету та спосіб навчання, темп та рівень засвоєння навчального матеріалу, місце розташування та зручний час навчання; реалізації адаптивних систем

та алгоритмів навчання, що дозволяють автоматично підлаштовувати програму навчання під кожного суб'єкта навчання на основі його цифрового профілю залежно від обліку психолого-педагогічних, фізіологічних, професійно-орієнтованих чинників; розроблення системи діагностики та контролю освітніх результатів суб'єктів навчання, на основі цифрового профілю суб'єкта навчання визначити рівень сформованості необхідних компетенцій (гнучких, професійних, цифрових) та запропонувати додаткові освітні програми та курси для їх розвитку; ведення в цифровому форматі індивідуального обліку переваг та досягнень суб'єктів навчання, фіксації та аналітики за допомогою цифрових слідів суб'єктів навчання та навчаючих у різних системах та середовищах на основі технологій інтелектуального аналізу освітніх даних; інтеграції засобів мобільного навчання для підтримки організаційних та освітніх процесів професійної підготовки суб'єктів навчання та ін.

Безсумнівно, цифрові технології поряд з традиційними формами та засобами навчання будуть дедалі активніше застосовуватися в освітньому процесі, сприяючи його динаміці, ефективності та результативності. Педагогіка, що є гуманітарною наукою, частково стає точною у зв'язку з інтеграцією в ній наукових ідей не тільки традиційної дидактики, але також інформатики та інших наук у галузі цифрових технологій. Цифровізація освіти зумовлює необхідність перебудови освітнього процесу із застосуванням потенціалу цифрової педагогіки, сприяючи підготовці сучасних суб'єктів навчання до професійної діяльності в умовах цифрового суспільства. Саме цифрова педагогіка буде допомагати суб'єктам навчання розвивати навички, які потрібні в цифровій епосі: креативність, критичне мислення, комунікація, співробітництво, навички роботи з інформацією, технічна грамотність та ін.

Засоби та методи цифрового навчання активно входять у систему освіти, доповнюючи та змінюючи освітнє середовище. Очікується, що зміни будуть відбуватися на краще за рахунок розробки методологічних, теоретичних, методичних та організаційних компонентів нового напрямку педагогічної теорії. У методологічному плані потріб-

но відповісти на багато питань організації та проведення освітнього процесу в цифровому середовищі, визначити взаємозв'язок та взаємовплив теоретичних та методичних компонентів в умовах цифрової трансформації освіти. Але нам завжди треба пам'ятати, що цифрова парадигма організації педагогічного процесу має бути, як і раніше, орієнтована на слово «педагогіка» і прямо звернена в першу чергу до процесу передачі знань і навичок тим, хто навчаються, у якому конкретні засоби та технологічні рішення є похідними від справді педагогічного сенсу комунікації між різними суб'єктами педагогічної взаємодії.

Епоха прогресу цифрових технологій, що стрімко прискорюється, і їх повсюдного поширення впливає на всі сфери життєдіяльності людей. Проблема специфіки гуманітарних наук, обговорення якої почалося ще в XIX ст., з приходом цифрових технологій репрезентації та трансляції знань набула нового звучання¹. Ніхто сьогодні не зможе сказати, з чим у майбутньому доведеться зіткнутися наступним поколінням у новому світі та цифровому просторі, що постійно розширюється². Для майбутніх поколінь справжній і віртуальні світи стають взаємодоповнюючими та повсякденним явищем, цифровий світ стає буденністю. У цих умовах нам завжди треба пам'ятати чудову аналогію професора комп'ютерної лінгвістики Бергенського університету (Норвегія) Коєнрада де Смедта щодо можливостей телескопу: «Телескоп був винайдений в 1608 р. і вважався спочатку корисним пристроєм для військових дій. Галілей купив телескоп, підправив його трохи і використав, щоб поставити під сумнів існуючі концепції Сонячної системи. Хоча сам по собі телескоп і був чудовим технічним винаходом, він не застосовувався в наукових цілях, поки Галілей не застосував його для створення нових знань»³. Так і з циф-

¹ Див.: Viola L. *The Humanities in the Digital: Beyond Critical Digital Humanities*. Cham: Palgrave Macmillan, 2023. xxvi, 173 p.

² Див.: Thaller M. *Digital Humanities als Wissenschaft. Digital Humanities: Eine Einführung* / edited by Fotis Jannidis, Hubertus Kohle, Malte Rehbein (Hg.). Stuttgart: Metzler, 2017. S. 13–18.

³ De Smedt K. *Some Reflections on Studies in Humanities Computing. Literary and Linguistic Computing*. 2002. Vol. 17, Issue 1. P. 99.

ровими технологіями, сучасна гуманітаристика повинна активно використовувати їх можливості для створення нових знань про цифровий світ, про людину в ньому, про сенс її життя і майбутнє всього людства.

==== Список використаних джерел

1. Атаманчук В. П. Цифрова гуманітаристика в наукових вимірах. *Наукові записки Малої академії наук України*. 2022. № 2. С. 3–9.
2. Воскобойнікова-Гузева О. Цифрова гуманітаристика в системі вищої освіти Канади. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2019. Вип. 2. С. 58–62.
3. Григоревська О. Дослідницька діяльність Королівської бібліотеки Бельгії: проекти, партнерство, цифрова гуманітаристика. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2023. Вип. 68. С. 69–82.
4. Дубровіна Л. А., Лобузін К. В., Онищенко О. С., Боряк Г. В. Цифрова гуманітаристика та бази даних документальної культурної спадщини в бібліотеках України. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2020. Вип. 25. С. 290–309.
5. Костенко Л., Симоненко Т., Жабін О. Цифрова гуманітаристика в бібліотеці: від е-каталогу до наукометрії. *Бібліотечний вісник*. 2018. № 4. С. 3–9.
6. Кремень В. Г., Луговий В. І., Регейло І. Ю., Базелюк Н. В., Базелюк О. В. Відкритість, цифровізація й оцінювання в науці: загальне і особливе для соціогуманітарного знання. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2020. Т. 80, № 6. С. 243–266.
7. Матвієнко О., Цивін М. Цифрова гуманітаристика як методологічна основа розвитку ІТ-освіти у вищих навчальних закладах культури. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*. 2018. Вип. 2. С. 26–36.
8. Мех О. А., Бублик С. Г. Глобальна цифровізація як виклик суб'єктам наукової та науково-педагогічної діяльності в Україні: концептуальні проблеми і шляхи їх вирішення. *Наука та наукознавство*. 2023. № 2. С. 59–83.
9. Соціологія права : енциклопедичний словник / Л. М. Герасіна, О. Ю. Панфілов, В. Л. Погрібна та ін. ; за ред. М. П. Требіна. Харків : Право, 2020. 984 с.

10. Требін М. П. Цифрове суспільство: загальна характеристика. *Український соціум: соціально-гуманітарний аналіз сучасності та прогноз майбутнього* : матеріали XXVI Всеукр. наук.-практ. конф., 29 серп. 2024 р. / [редкол.: Панфілов О. Ю. (голова), Погрібна В. Л., Прудников В. А. та ін.] ; ГО «Аналітичний центр сучас. гуманітаристики» ; Харків. асоц. політологів. Харків: Право, 2024. С. 24–35.
11. Требін М. П. Цифрова філософія в цифровому суспільстві. *Сучасні тенденції в українській і світовій гуманітаристиці*: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Харків, 07 листопада 2024 року. Харків: ХНАДУ, 2024. С. 118–120.
12. Требін М. П. Цифрова гуманітаристика в цифрову епоху. *Глобальний світ і Україна: сучасні виклики та пошук відповідей* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конференції, 31 січ. 2025 р. / [редкол.: Герасіна Л. М. (голова), Козловець М. А., Прудников В. А. та ін.] ; Аналіт. центр сучас. гуманітаристики ; Харків. асоц. політологів. Харків : Право, 2025. С. 37–46.
13. Цифрова епоха: міждисциплінарний дискурс : монографія / [А. А. Гедзик, Т. В. Ковальова, О. Ю. Коцюрба та ін.] ; Аналіт. центр сучас. гуманітаристики. Харків : Право, 2024. 214 с. DOI: <https://doi.org/10.31359/9786178518141>
14. Чікарькова М. Цифрова гуманітаристика у сучасних вищих навчальних закладах: західний та український досвіди впровадження. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2019. Вип. 23(3). С. 168–172.
15. Яковлев М. В., Дубас М. О., Купка О. В. Цифрова соціологія та постінформаційне суспільство: методологічні виклики й дослідницькі перспективи. *Габітус*. 2023. Вип. 55. С. 33–38.
16. A new companion to digital humanities / edited by Susan Schreibman, Ray Siemens, and John Unsworth. Chichester, West Sussex, UK : Wiley/Blackwell, 2016. xviii, 567 p.
17. Aiden E., Michel J.-B. Uncharted : big data as a lens on human culture. New York : Riverhead Books, 2013. 280 p.
18. Architecture in formation : on the nature of information in digital architecture / edited by Pablo Lorenzo-Eiroa and Aaron Sprecher. New York : Routledge, Taylor and Francis, 2013. 352 p.
19. Becker H. S. Telling About Society. Chicago: University of Chicago Press. 2007. xix, 313 p.
20. Begault D. R. 3-D sound for virtual reality and multimedia. Boston : AP Professional, 1994. xv, 293 p.

21. Bell D. *Cyberculture theorists* : Manuel Castells and Donna Haraway. London ; New York: Routledge, 2007. xii, 161 p.
22. Berry D. M. The Computational Turn: Thinking About the Digital Humanities. *Culture Machine*. 2011. Vol. 12. URL: <https://culturemachine.net/wp-content/uploads/2019/01/10-Computational-Turn-440-893-1-PB.pdf>
23. Berry D. M., Fagerjord A. *Digital humanities : knowledge and critique in a digital age*. Cambridge, England; Malden, MA : Polity, 2017. ix, 189 p.
24. Briggie A., Mitcham C. From the philosophy of information to the philosophy of information culture. *The Information Society*. 2009. Vol. 25, Issue 3. P. 169–174. DOI: <https://doi.org/10.1080/01972240902848765>
25. Burton D. M. Automated Concordances and Word Indexes: The Fifties. *Computers and the Humanities*. 1981. Vol. 15, No. 1. P. 1–14.
26. Burton D. M. Automated Concordances and Word Indexes: The Early Sixties and the Early Centers. *Computers and the Humanities*. 1981. Vol. 15, No. 2. P. 83–100.
27. Burton D. M. Automated Concordances and Word Indexes: The Process, the Programs, and the Products. *Computers and the Humanities*. 1981. Vol. 15, No. 3. P. 139–154.
28. Burton D. M. Automated Concordances and Word Indexes: Machine Decisions and Editorial Revisions. *Computers and the Humanities*. 1982. Vol. 16, No. 4. P. 195–218.
29. Bynum T. W. Philosophy in the information age. *Metaphilosophy*. 2010. Vol. 41, Issue 3. P. 420–442. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9973.2010.01651.x>
30. Chesher C. *Invocational media : reconceptualising the computer*. New York : Bloomsbury Academic, 2024. viii, 268 p.
31. Chikarkova M. Philosophy in the digital epoch: potential development and challenges. *Cxið*. 2019 № 1(159). С. 68–71. DOI: [https://doi.org/10.21847/1728-9343.2019.1\(159\).157449](https://doi.org/10.21847/1728-9343.2019.1(159).157449)
32. Cohen D. *Homo numericus : the coming 'civilization'* / translated by Steven Rendall. Cambridge, UK ; Hoboken, NJ, USA : Polity, 2024. viii, 175 p.
33. Cohen D. J., Rosenzweig R. *Digital history : a guide to gathering, preserving, and presenting the past on the Web*. Philadelphia : University of Pennsylvania Press, 2006. 316 p.
34. *Critical digital pedagogy in higher education* / edited by Suzan Kseo, George Veletsianos, and Chris Rowell. Athabasca, Alberta : AU Press, 2023. 247 p.
35. *Cyberpsychology* / edited by Alison Attrill. Oxford: Oxford University Press, 2015. ix, 278 p.

36. Cyberpsychology and new media : a thematic reader / edited by Andrew Power and Gráinne Kirwan. London ; New York : Psychology Press, 2014. xviii, 242 p.
37. Dacos M. Manifeste des Digital Humanities. *THATCamp Paris*. 26 mars 2011. DOI: <https://doi.org/10.58079/uo25>
38. Dalbello M. A. Genealogy of Digital Humanities. *Journal of Documentation*. 2011. Vol. 67, Issue 3. P. 480–506.
39. Data visualization : the state of the art / edited by Frits H. Post, Gregory M. Nielson, Georges-Pierre Bonneau. Boston : Kluwer, 2003. x, 451 p.
40. De Smedt K. Some Reflections on Studies in Humanities Computing. *Literary and Linguistic Computing*. 2002. Vol. 17, Issue 1. P. 89–101. DOI: <https://doi.org/10.1093/lc/17.1.89>
41. Debates in the digital humanities / Matthew K. Gold, editor. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, 2012. xvi, 516 p.
42. Defining digital humanities : a reader / edited by Melissa Terras, Julianne Nyhan, Edward Vanhoutte. Farnham, Surrey, England : Ashgate Publishing Limited ; Burlington, VT : Ashgate Publishing Company, 2013. xv, 314 p.
43. Deremetz A. Mixed Methods in den Digital Humanities: Topic-informierte Diskursanalyse am Beispiel der Volkszählungs- und Zensusdebatte. Berlin: J. B. Metzler, 2023. xvi, 324 S.
44. Digital education pedagogy : principles and paradigms / edited by Souvik Pal, Ton Quang Cuong, R. S. S. Nehru. Palm Bay, FL : Apple Academic Press, 2021. xx, 257 p.
45. Digital heritage and culture : Strategy and Implementation / edited by Herminia Din and Steven Wu. Hackensack, NJ : World Scientific, 2014. 1, 303 p.
46. Digital humanities in practice / edited by Claire Warwick, Melissa Terras and Julianne Nyhan. London : Facet Publishing, 2012. xix, 233 p.
47. Digital Humanities Looking at the World: Exploring Innovative Approaches and Contributions to Society / Editors: Sílvia Araújo, Micaela Aguiar, Liana Ermakova. Cham: Palgrave Macmillan, 2024. xxxi, 382 p.
48. Digital media : the future / John Vince and Rae Earnshaw (eds.). London ; New York : Springer, 2000. xviii, 312 p.
49. Digital preservation and documentation of global indigenous knowledge systems / [edited by] Tlou Maggie Masenya. Hershey, PA : IGI Global, 2023. xxiv, 442 p.
50. Digital sociology : critical perspectives / edited by Kate Orton-Johnson and Nick Prior. Houndmills, Basingstoke, Hampshire : Palgrave Macmillan, 2013. xii, 249 p.

51. Dodig-Crnkovic G. Shifting the paradigm of philosophy of science: philosophy of information and a new renaissance. *Minds and Machines*. 2003. Vol. 13. P. 521–536. DOI: 10.1023/A:1026248701090
52. Doing more digital humanities : open approaches to creation, growth, and development / edited by Constance Crompton, Richard J. Lane, and Ray Siemens. London ; New York, NY : Routledge/Taylor & Francis Group, 2020. xvi, 333 p.
53. Ellegård A. A statistical method for determining authorship: the Junius letters, 1769–1772. Göteborg, 1962. 115 p.
54. Fiormonte D. Digital Humanities from a global perspective. *Laboratorio dell'ISPF*. 2014. Vol. XI. P. 1–18. DOI: 10.12862/ispf14L203
55. Fredkin E. An Introduction to Digital Philosophy. *International Journal of Theoretical Physics*. 2003. Vol. 42, No. 2. P. 189–247. URL: <http://52.7.130.124/wp-content/uploads/2015/07/intro-to-DP.pdf>
56. Furner J. Philosophy and Information Studies. *Annual Review of Information Science and Technology*. 2010. Vol. 44, Issue 1. P. 159–200. DOI: <https://doi.org/10.1002/aris.2010.1440440111>
57. Gardiner E., Musto R. G. The digital humanities : a primer for students and scholars. New York, NY : Cambridge University Press, 2015. xiii, 273 p.
58. Global debates in the digital humanities / Domenico Fiormonte, Sukanta Chaudhuri, and Paola Ricaurte, editors. Minneapolis : University of Minnesota Press, 2022. xxxvii, 317 p.
59. Harley D., Morgan J., Frith H. Cyberpsychology as Everyday Digital Experience across the Lifespan. London: Palgrave Macmillan, 2018. xiv, 251 p.
60. Human-computer interaction and operators' performance : optimizing work design with activity theory / edited by Gregory Z. Bedny, Waldemar Karwowski. Boca Raton, FL : CRC Press, 2011. xviii, 443 p.
61. Human-robot interactions in future military operations / edited by Michael Barnes & Florian Jentsch. Farnham, Surrey, England ; Burlington, VT : Ashgate, 2010. xviii, 446 p.
62. Hurley O. A. Sport cyberpsychology. London ; New York, NY : Routledge, 2018. xvii, 206 p.
63. Information and communication overload in the digital age / [edited by] Rui Pedro Figueiredo Marques, Joao Carlos Lopes Batista. Hershey, PA : IGI Global, 2017. xxv, 380 p.
64. Johns F. Digital humanitarianism and the remaking of international order. New York, NY: Oxford University Press, 2023. 272 p.

65. Journalism, Digital Media and the Fourth Industrial Revolution / edited by José Sixto-García, Alberto Quian, Ana-Isabel Rodríguez-Vázquez, Alba Silva-Rodríguez, Xosé Soengas-Pérez. Cham: Palgrave Macmillan, 2024. xxiii, 274 p.
66. Kellsey D., Taylor A. M. L. The LearningWheel : a model of digital pedagogy. St Albans, England : Critical Publishing Ltd, 2017. xvi, 72 p.
67. Kemp S. Digital 2025: Global Overview Report. *DataReportal*. February 5, 2025. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2025-global-overview-report#:~:text=2025%20looks%20set%20to%20be,lives%20over%20the%20coming%20months>
68. Kirschenbaum M. What Is Digital Humanities and What's It Doing in English Departments? URL: <https://mkirschenbaum.files.wordpress.com/2011/03/ade-final.pdf>
69. Klein J. T. Interdisciplining digital humanities : boundary work in an emerging field. Ann Arbor : University of Michigan Press, 2015. xiii, 201 p.
70. Kumar S., Verma A. K., Mirza A. Digital Transformation, Artificial Intelligence and Society: Opportunities and Challenges. Singapore: Springer, 2025. xxx, 193 p.
71. Langmia K. Globalization and Cyberculture: An Afrocentric Perspective. Cham: Palgrave Macmillan, 2016. xv, 136 p.
72. Leading in the digital environment : being a change agent / edited by Lin Carver and Holly S. Atkins. Lanham : Rowman & Littlefield Publishing Group, 2021. xvii, 161 p.
73. Lévy P. Cyberculture / translated by Robert Bononno. Minneapolis : University of Minnesota Press, 2001. xvii, 259 p.
74. Luhmann J., Burghardt M. Digital Humanities – A Discipline in Its Own Right? An Analysis of the Role and Position of Digital Humanities in the Academic Landscape. *Journal of the Association for Information Science and Technology*. 2022. Vol. 73, Issue 2. P. 148–171. DOI: <https://doi.org/10.1002/asi.24533>
75. Lupton D. Digital sociology. Abingdon, Oxon : Routledge, Taylor & Francis Group, 2015. v, 230 p.
76. Management and business education in the time of artificial intelligence : the need to rethink, retrain, and redesign / edited by Agata Stachowicz-Stanusch, Wolfgang Amann. Charlotte, NC : Information Age Publishing, Inc., 2020. vi, 237 p.
77. Marres N. Digital sociology : the reinvention of social research. Malden, MA : Polity, 2017. vii, 240 p.

78. Mezzino D. Digital documentation workflows for cultural heritage knowledge : integrated survey strategies for the UNESCO site of Bagan / foreword by Massimiliano Lo Turco ; afterword by Alfonso Ippolito. Roma : Aracne, 2022. 327 p.
79. Michael K., Clarke R. Location and tracking of mobile devices: Überveillance stalks the streets. *Computer Law and Security Review: the International Journal of Technology Law and Practice*. 2013. Vol. 29, Issue 3. P. 216–228.
80. Monnin A., Halpin H. Toward a Philosophy of the Web: Foundations and Open Problems. *Metaphilosophy*. 2012. Vol. 43, Issue 4. P. 361–379. DOI: <https://doi.org/10.1002/9781118700143.ch1>
81. Morton A. Q. The authorship of the Pauline epistles: a scientific solution. Saskatoon: University of Saakatchewan, 1965. 28 p.
82. Mosteller F., Wallace D. L. Inference and disputed authorship: The Federalist. Reading, Mass.: Addison-Wesley, 1964. xv, 287 p.
83. Mounier P. Manifeste des Digital Humanities. *Journal des anthropologues*. 2010. Num. 122–123. P. 447–452. DOI : <https://doi.org/10.4000/jda.3652>
84. New media and digital pedagogy : enhancing the twenty-first-century classroom / edited by Michael G. Strawser. Lanham, Maryland : Lexington Books, 2017. vi, 185 p.
85. Norman K. L. Cyberpsychology : an introduction to human-computer interaction. Cambridge ; New York : Cambridge University Press, 2008. x, 434 p.
86. Orlandi T. Reflections on the Development of Digital Humanities. *Digital Scholarship in the Humanities*. 2021. Vol. 36, Issue 2. P. 222–229. DOI: <https://doi.org/10.1093/llc/fqaa048>
87. People, practice, power : digital humanities outside the center / Anne McGrail, Ángel David Nieves, and Siobhan Senior, editors. Minneapolis : University of Minnesota Press, 2021. xxi, 332 p.
88. Personal archiving : preserving our digital heritage / edited by Donald T. Hawkins ; foreword by Brewster Kahle. Medford, New Jersey : Information Today, Inc., 2013. xx, 299 p.
89. Popova N., Perchyk A., Miazin M., Bednarskyi S. Digital modern: a philosophical perspective on urbanism and digital humanities. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії»*. 2024. Вип. 70. С. 133–140. DOI: <https://doi.org/10.26565/2226-0994-2024-70-11>

90. Psychological issues of human-computer interaction in the work place / edited by Michael Frese, Eberhard Ulich, Wolfgang Dzida. Amsterdam ; New York : North-Holland, 1987. xi, 451 p.
91. Research handbook on digital sociology / edited by Jan Skopek. Cheltenham, UK ; Northampton, MA, USA : Edward Elgar Publishing, 2023. xvii, 474 p.
92. Sadiku M. N. O., Tembely M., Musa S. M. Digital Philosophy. *International Journals of Advanced Research in Computer Science and Software Engineering*. 2018. Vol. 8, Issue 5. P. 27–28.
93. Salmi H. What is digital history? Medford : Polity Press, 2021. 130 p.
94. Selwyn N. What is digital sociology? Cambridge, UK ; Medford, MA : Polity Press, 2019. ix, 134 p.
95. Soukup T., Davidson I. Visual data mining : techniques and tools for data visualization and mining. New York : Wiley Publ., 2002. xxxi, 382 p.
96. Stockinger P. Audiovisual archives : digital text and discourse analysis. London, UK : ISTE Ltd ; Hoboken, NJ : John Wiley & Sons, Inc., 2012. xix, 354 p.
97. Thaller M. Controversies around the Digital Humanities: An Agenda. *Historical Social Research. Special Issue: Controversies around the Digital Humanities*. 2012. Vol. 37, No. 3 (141). P. 7–23.
98. Thaller M. Geschichte der Digital Humanities. *Digital Humanities: Eine Einführung* / Fotis Jannidis, Hubertus Kohle, Malte Rehbein (Hg.). Stuttgart: Metzler, 2017. S. 3–12.
99. Thaller M. Digital Humanities als Wissenschaft. *Digital Humanities: Eine Einführung* / edited by Fotis Jannidis, Hubertus Kohle, Malte Rehbein (Hg.). Stuttgart: Metzler, 2017. S. 13–18.
100. Viola L. The Humanities in the Digital: Beyond Critical Digital Humanities. Cham: Palgrave Macmillan, 2023. xxvi, 173 p.
101. Virtual worlds : synthetic universes, digital life, and complexity / Jean-Claude Heudin, editor. Cambridge, MA : Westview Press, 2004. xv, 268 p.
102. Wachter C. Geschichte digital schreiben : Hypertext als non-lineare Wissensrepräsentation in der Digital History. Bielefeld : Transcript, 2021. 346 S.
103. Wodaski R., Brown-Wodaski D. Virtual reality madness and more! 2nd ed. Indianapolis, IN : Sams Pub., 1994. xxi, 910 p.
104. Wynn J. R. Digital Sociology: Emergent Technologies in the Field and the Classroom. *Sociological Forum*. 2009. Vol. 24, Issue 2. P. 448–456. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1573-7861.2009.01109.x>
105. Zhang Y.-J. 3-D Computer Vision: Principles, Algorithms and Applications. Singapore: Springer, 2023. xiii, 448 p.

==== Авторський колектив

Гулай Василь Васильович, доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародної інформації, Національний університет «Львівська політехніка».

Кириленко Олеся Миколаївна, докторка соціологічних наук, завідувача кафедри загальнотеоретичних правових та гуманітарних дисциплін, Рівненський інститут Київського університету права НАН України.

Павлюх Марія Василівна, кандидатка наук із соціальних комунікацій, старша викладачка кафедри міжнародної інформації, Національний університет «Львівська політехніка».

Палагута Вадим Іванович, доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії і педагогіки, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка».

Ткаченко Світлана Євгенівна, кандидатка економічних наук, доцентка, доцентка кафедри глобальної економіки, Державний біотехнологічний університет, м. Харків.

Требін Михайло Петрович, доктор філософських наук, професор, професор кафедри міжнародних відносин і політичної філософії, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця.

Файник Адріана Андріївна, магістр кафедри міжнародної інформації, МІМ-11, Національний університет «Львівська політехніка».

Цвіркун Юрій Віталійович, магістр кафедри міжнародної інформації, МІМ-11, Національний університет «Львівська політехніка».

Шевчук Микита Олегович, магістр кафедри міжнародної інформації, МІМ-11, Національний університет «Львівська політехніка».

Щеглов Андрій Юрійович, кандидат історичних наук, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів.

Наукове видання

Гулай Василь Васильович,
Кириленко Олеся Миколаївна,
Палагута Вадим Іванович та ін.

**СУЧАСНА ГУМАНІТАРИСТИКА:
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

Монографія

Редактор *Т. О. Чернишова*

Підписано до друку 20.02.2025. Формат 60×84/16.
Ум. друк. арк. 13,1. Обл.-вид. арк. 10. Тираж 100 пр. Зам. № 287

ТОВ «Видавничий дім «Право»,
вул. Харківських Дивізій, 11/2, м. Харків, Україна
Для кореспонденції: а/с 822, м. Харків, 61023, Україна
Тел.: (050) 409-08-69, (067) 574-81-20, (063) 254-50-84
Вебсайт: <https://pravo-izdat.com.ua>
E-mail для замовників послуг: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для покупців: sales@pravo-izdat.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 8024 від 05.12.2023

Виготовлено ТОВ «Промарт»,
вул. Весніна, 12, Харків, 61023, Україна
Тел. (057) 717-25-44
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5748 від 06.11.2017